

Noget om dét som er og dét som bør være.

Til forsvar for dialektikken og den immanent begribende fremstilling af det bestående og dets ophævelse.

Jens Henning Rasmussen

Steen Nepper Larsens og Lars Petersens »Metafysikkens praktiske virkeliggørelse - kapitalistisk udviklingslogik i det moderne kaos« rejser ikke blot spørgsmål ved den århusianske »kapitallogik«, men ved det programmatisk/teoretiske grundlag for hele den nyere »rekonstruktionsmarxisme« i bredere forstand.

Dette sker i to sammenhænge eller omgange. Dels i problematiseringen af dét, som NL/P kalder den »socialmetafysiske realabstraktionsmetodologi«. Dels i overvejelserne om nødvendigheden af en særlig »kritisk normativitet«, der kan stå »ved siden af eller ganske udenfor genstandens bevægelse«. Sidstnævnte motiv munder kontant ud i artiklens afsluttende Nietzschekoketteri, som forfatterne med visse forbehold synes at dele med Lars-Henrik Schmidt, når denne ikke optræder som eksponent for den mere traditionelle århusianske »kapitallogik« sammen med Carlsen, Schanz og Thomsen i »Karl Marx og den moderne verden«.

Hensigten med de følgende indvendinger mod NL/P's artikel er for såvidt ikke at tage »kapitallogikken« i forsvar, og slet ikke at vurdere kritikens berettigelse specielt i for-

hold til »Karl Marx og den moderne verden«. Blot mener jeg at NL/P's fundamentale tvivlssætning ved »kapitallogikken« og i bred forstand hele »rekonstruktionsmarxismen« grundteoremer ikke bør stå uimod sagt. I det principielle indhold og perspektiv er der her ikke tale om et enkeltstående fænomen, men derimod om en tendens, der synes at brede sig blandt akademiske marxister. Netop søgningen mod en selvstændig »normativitet« og en større »positivitet« er vel et gennemgående motiv i flere af tidens nye moder, lige fra Negt/Kluge's diffuse »Eigensinn« over Habermas' »kommunikative handling« til begejstringen for Nietzsche's næse. At denne søgning går i forskellige retninger og udmønter sig i ganske forskellige resultater kan ikke skjule det fællestræk, at der faktisk søges. Selv den århusianske »kapitallogik«, som her ellers forholder sig forsigtigt og kritisk, nærmest puritansk, undgår ikke selv at være udtryk for den orienteringsløshed og uro, som hævdes at karakterisere »det moderne«.

I det følgende tjener NL/P's formuleringer kun som typiske udtryk for nogle af tidens tankebaner blandt

marxisterne. På den ene side vil dette givetvis føre til ganske uberettigede overspilninger af forfatterens faktiske standpunkter. På den anden side kan dette måske også vise sig helt skævt som bidrag til en bredere diskussion. Men en diskussion skal jo starte et sted og i en diskussion kan den skarpe markering også have sin klagørende værdi.

1. Den »socialmetafysiske realabstraktionsmetodologi«.

I en første omgang forekommer NL/P's kritik af dét, som de kalder den »socialmetafysiske realabstraktionsmetodologi«, kun alt for rammende. Hverken »kapitallogikken« eller andre af tendenserne indenfor den såkaldte »rekonstruktionsmarxisme« har formået at udvikle den kritiske teori om kapitalismen i nævneværdig grad. En masse kloge ord og åndrigheder, bevares - men egentlig teoriudvikling, nej! I visse henseender ligner det mere afvikling end udvikling, gennem den grundige akademiske skepticisme tømmes teorien for stadig mere indhold.

Alle forsøgene på systematisk og ekspliciterende gentolkning af den Marxske teori er forblevet indenfor abstrakte blokeringer. Dels har bidragene oftest mere karakter af metateori end teori, genstanden er mere den marxske teoriformulering end det kapitalistiske samfundssystem. Og dels forbliver de egentligt teoretiske udsagn også mærkværdigt overordnede og begrænsede. Trods programintentioner om begri- belse af »den ejendommelige logik i den ejendommelige genstand« ender

det over den manglende udførelse i ganske grove kompensatoriske in-erklæringer af de almene teoretiske væsens kategorier. Tilsvarende bliver det også kun til temmeligt ubehjælp- somme famlerier i den rå empiri, som for det meste blot reproduceres uden dybere formidling. Det er her des- uden karakteristisk, at teorien ikke bare forbliver abstrakt-almen og uden alvorlig specificitet i forhold til kapitalismens historiske udviklingskvaliteter og særegne formtransformationer; den falder også i en række detailspørgsmål håbløst bag om de begrebssætninger, som - måske nok kun fragmentarisk og usikkert, men alligevel - er gjort tidlige- re i teorihistorien.

Men trods dette, så begår NL/P alligevel en temmelig grov sam- menblanding og forveksling af pro- blemerne, når de kritiserer teorien for at være abstrakt og mystisk. De differentierer ikke nærmere mellem program og indlæsning, intentioner og resultater, men lader kritikken af de faktiske indløsningsforsøg danne argument for en forkastelse eller i det mindste en tvivlsætning af de programatiske ideer. Og netop i spørgsmålet om den »socialmetafy- siske realabstraktionsmetodologi« vi- ser denne udifferentierede synsvinkel sig mere destruktiv og forvirrende end godt er.

NL/P synes ikke at skelne mellem det principielle indhold i karakterise- ringen af kapitalherredømmet som en »praktisk virkeliggjort metafysik« og så det eventuelt mystisk-metafysiske i en dårlig teoretisk begrebssætning af dette.

Den af århusianerne fremførte metafor, som vist endda stammer fra Marx selv, at kapitalherredømmet har karakter af en objektiv, praktisk virkeliggjort metafysik, er for mig at se en ganske udmærket og dækkende dom over den kapitalistiske økonomi og dennes sanseligt-oversanselige, mystisk-tingsliggjorte og subjektiverede herredømmeobjektivitet overfor de blindt objektiverede menneskelige subjekter. Den blotte karakteristik af denne underlige kapitalistiske virkelighed som »praktisk virkeliggjort metafysik« er selvfølgelig ikke videre meddelelsesfuld, men dog egentlig ganske træffende og harmløs. Og videre er den også klart teoretisk programmerende. For teorien indebærer den en opgave, et krav om sammenhængende og opklarende begrebslighed, der ikke blot kan afsløre og kritisere denne objektive »socialmetafysik«, men også netop forklare at den er og hvordan den er en sådan objektiv »socialmetafysik«.

Problemet er altså ikke selve tesen om kapitalherredømmet eller den økonomiske tingslighed som en objektiv »socialmetafysik«, men derimod den teoretiske begrebssætning, som skal forklare og kritisere denne. Denne teoretiske fremstilling og begrebssætning må selvfølgelig ikke selv antage metafysisk karakter. Det er her, at NL/P's kritik har sin rationelle og begrundede sandhed. Hvis teorien ikke kan forklare den objektive »socialmetafysik« omkring den kapitalistiske subjekt/objekt-fordrejning udtømmende, men kun kan levere abstrakt-programmatiske almenheder og kun

kan kompensere for sine blokeringer i grove postulatoriske inre-erklæringer (af »værdiabstraktionen«, »kapitalen i almenhed«, »udbytningslogikken«, »værdiloven«, »moderniseringslogikken«, »civilisationsmodellen« eller hvad ved jeg), - ja så bliver teorien selv mystisk, metafysisk ontologiserende. Og at dette er tilfældet, ikke blot i »kapitallogikken«, men bredt i »rekonstruktionsmarxismen«, kan vel vanskelig benægtes.

Med manglen på en sådan differentiering og stedfæstning af problemerne bliver NL/P's kritik af den »socialmetafysiske realabstraktionsmetodologi« imidlertid uklar. Det er faktisk temmeligt skæbnsvangert for hele budskabet og perspektivet. Hos NL/P synes det problematisk overhovedet at tænke i det programatiske teorem om en objektiv »socialmetafysik«. Det mystiske og forklaringsbehøvende i den abstrakt blokerede teoriudførelse gøres til argument mod selve grundteoremet. Nu nøjes NL/P godt nok med kun at sætte spørgsmålstegn ved det hele, de fremsætter ikke antydningen af et alternativ. Men i hele grundopstillingen af spørgsmålet er tendensen mere forkastelse end overvindelse gennem videreudvikling. NL/P foreslår ikke konstruktivt de abstrakte og mystiske blokeringer i teorien overvundet gennem konkretisering, men benytter i stedet lejligheden til at betvivle hele det teoretiske projekt fra grunden.

Nuvel - NL/P kan muligvis mene det helt alvorligt og faktisk betvivle teoremet om kapitalismen som en

slags objektiv »socialmetafysik«. Og under alle omstændigheder er det fuldt ud berettiget at foreslå en afklaring af, hvad den »socialmetafysiske realabstraktionsmetodologi« egentlig går ud på. Men for mig at se fører det ingen vegne hen at forkaste den. Og da slet ikke i denne grovkornede, udifferentierede form. Trods alle begrænsninger og mystiske indslag er det involverede grundteorem netop en af »kapitallogikken«s store og lovende fortjenester, som ikke bør opgives. Det interessante og præcisionskrævende er selvfølgelig udførelsen og dermed andendelen af NL/P's kritikgenstand - »realabstraktionsmetodologien« -, men ud fra NL/P's behandling strander diskussionen allerede på førstedelen, nemlig om det overhovedet er rimeligt at arbejde ud fra et teorem om en objektiv »socialmetafysik«. Selve termen »socialmetafysik« kan være lige gyldig, men den implicerede virkelighedsopfattelse omkring tingsligningens forbenende fordrejningsrealitet, om væsens/fremtrædelsesforholdenes dæmoniserende list, om objektivt overgribende udviklingssammenhænge og - lovmæssigheder etc. må fastholdes.

2. Immanent eller normativ kritik.

Selvom NL/P blot sætter forsigtige spørgsmålstegn ved en række »rekonstruktionsmarxistiske« grundteoremer, hvor de ikke klart markerer hvor alvorligt de selv mener det, så er det ført temmeligt konsekvent igennem. Således fører deres kritik af

den »socialmetafysiske realabstraktionsmetodologi« også over i en mere eksplicit tvivlsætning af selve det dialektisk begribende fremstillingsprogram og dettes immanente kritikbegreb.

I forhold til den århusianske »kapitallogik«s senere beskæftigelse med »moderniteten«, hvor fremstillingen af den kapitalistiske moderniseringstvung angiveligt samtidigt skal være dennes kritik, siger NL/P:

»Denne kritik er det andet element. Den unddrager sig således en normativitet, der kunne stå ved siden af eller ganske udenfor genstandens bevægelse (såsom håb, human etik, krop, arrigskab etc.).« (s. 169).

Som konsekvens fremhæver NL/P videre, at det tredje element - i forhold til genstanden og dennes immanent fremstillende kritik -, overskridelsen eller alternativet, dermed ikke bare bliver ganske ubestemmelig, men også åben for dét, som Lars Qvortrup engang har kaldt utopiens »dæmonisering« med den eksisterende kapitalistiske rationalitet. Med den meget sparsomme teoretiske fremstilling og den abstrakt blokerede, rent programmatisk forsikrende kritik fortøner forskellen mellem kapitalistisk og kommunistisk »modernisering« sig i det uvisse med åbenlys fare for rent evolutionistiske og reformrationalistiske emancipationsforestillinger.

Ganske uagtet den større eller mindre berettigelse i denne kritik må jeg også her gøre indsigelse mod NL/P's grundopstilling af problemerne. I

stedet for at søge »kapitallogikken«s begrænsning i dens abstrakte blokeringer og manglende konkrete udfoldelse, bliver der her sat spørgsmålstegn ved selve grundideerne. Konstateringen af problemer i udførelsen bliver her til et angreb på selve den immanent dialektiske fremstillingsmetode. Det forhold, at den århusianske »kapitallogik« ikke fremstiller særlig meget og dermed heller ikke udfolder en egentlig kapitalismekritik særlig konkret, bliver hos NL/P til argument mod selve fremstillingsideen og dennes kritisk-materialistiske, anti-moralistiske grundsyn om den koldt iagttagende blotlægning af den indre kontinuitet og diskontinuitet mellem dét som er og dét som bør være, mellem det bestående og dets overvindelse.

Dette ret destruktive perspektiv er også indholdet i hele den afsluttende smart polemiske spillen Lars-Henrik Schmidt »den Anden« ud mod den mere traditionelle »kapitallogik«:

»Schmidt synes her at mene som os. At ville indlejre kritikken direkte i det kritisable er en tak for vildt. Kritikken forvandling til ontologi er dennes dødlægning. Kritikspejlingen implicerer faren for, at frigørelsen bliver en slags liniaritetsforestilling - en radikal asymptotisk borgerlighed. En blot lidt mere »fornuftiggjort« civilisation«. (s. 169).

Dette er jo en ganske radikal kritik og har jo også et eller andet sted en rationel pointe. Men i denne form er den ikke desto mindre forkert og ved siden af. Eller rettere: en radikal

og måske rimelig kritik bliver her anvendt til et forkert formål, nemlig et regelret angreb på den kritisk-materialistiske og dialektiskimmanentiske fremstillings- og begrebsmetode. Dét forhold, at dialektik kan fås i mange udgaver og ligesom den ældre Hegel eller højrehegelianerne kan ende med en rent evolutionær og apologetisk forsoningsdialektik, bliver her til et angreb på dialektikken overhovedet og ikke til et spørgsmål om dialektikkens art. Ud fra den blotte mulighed, den rene »fare«, for den immanent begribende tænkningens bevidste eller ubevidste forsoning af og med det bestående, slutter NL/P tilsyneladende en nødvendighed og smider det hele over bord.

Sammen med Schmidt »den Anden« kokketerer NL/P med Nietzsche og ideerne om ikke at »læse en mening ud af noget«, men i stedet at »læse ind« og »anlægge perspektiv«. NL/P synes godt nok at tage forbehold og tøve en kende overfor Schmidts helt subjektivt relativistiske konsekvens omkring teoriens forvandling til ren æstetik og personlig smag eller temperament. Men overhovedet at formulere spørgsmålene på denne måde og lege med ideerne er ikke så lidt af en opblødning og distancering fra hele »rekonstruktionsmarxismen«s væsentligste grundlag siden Alfred Schmidt, H.J. Krahl og Roman Rosdolsky tilbage i de glade tressere.

NL/P forsøger godt nok efter den første forbløffende formulering s. at tage forbehold og berolige den chokerede læser:

»Parantetisk må vi hellere pointere, at vi ikke er færdige med at diskutere, hvad der kan danne baggrund for en kritisk normativitet indenfor samfundsvidenskaben, som ikke blot reproducerer borgerlige fornuftskategorier eller antropologiske konstanter og andet drømmeri - men at vi mener, at spørgsmålet om kritisk normativitet ikke kan undslippes, som den århusianske emancipationsfigur lægger op til.« (s. 171).

Ok - jeg skal straks komme tilbage til spørgsmålet om den »kritiske normativitet« i den immanent dialektiske begribelse af kapitalismen, men fastholde det vanvittige og udsigtsløse i at søge »ved siden af eller ganske udenfor« kapitalismen for fra denne udvendighed at begynde at »læse ind« og »anlægge perspektiv«. En sådan form for »normativ kritik« og »transcendens« er et fald bag om hele den Hegel-oplyste venstremarxisme siden Korsch og Lukács og en åbning mod netop den »kriticisme«, som teorihistorisk karakteriserede revisionismen, nemlig neo-kantianismen og den etiske socialisme. NL/P synes selv at ane problemet og sværger mod den borgerlige fornuftsmoralisme. Men hvad kan der ellers komme ud af det, hvis den »kritiske normativitet« ikke selv må være »afledt« i teoriens genstandsfelt, når kritikken netop ikke må betragtes immanent som del af det kritisables egen udvikling?

Formuleringen om en særlig kritisk normativitet, »der kan stå ved siden af eller ganske udenfor genstandens bevægelse«, bliver ganske absurd, når man som ovenfor kalder tingene ved navn og gør kapitalismen til den

kritisable genstand. Dette kan selvfølgelig aldrig have været NL/P's alvorlige mening med formuleringen. Men hvad er så den kritisable genstand? Det involverede genstandsbegreb er ganske åbenbart ikke den konkrete totalitet, men et ikke nærmere defineret udsnit. Også i denne henseende indeholder hele synsvinklen et brud med traditionen. Da vi her ikke får andet at vide om afgrænsningen end at det åbenbart ikke indeholder faktorer som »håb, human etik, krop, arrigskab etc.«, øjensynligt ganske tilfældigt valgte eksempler, skal jeg ikke her kunne sige, hvad det drejer sig om. Blot kan man på rent erkendelsesteoretisk grundlag sige, at uanset hvad dette begrænsede udsnit måtte være, så er der her tale om en stærkt problematisk abstraktion, som ikke kan holde til ret meget. Og om den i den helt konkrete polemiske sammenhæng overhovedet stemmer overens med genstandsbegrebet for den århusianske »kapitallogik« forekommer mig også tvivlsomt - men dét er en lidt anden sag.

3. »Normativiteten« i den immanent fremstillende begribelse.

Spørgsmålet om den »kritiske normativitet« i den immanent dialektiske begribelse af kapitalismen bliver ikke nedblandet i den århusianske »kapitallogik« pga. dennes bekendelse til det marxiske fremstillingsprogram. På trods af må man snarere sige. Konkret begrebssætning og dermed konkret kritik er bare ikke noget man giver sig særligt af med, mere noget man kun taler om. Deraf nedtoningen.

Men derudover har NL/P's indvending selvfølgelig den rationelle pointe, at fremstilling og kritik ikke går restløst op i hinanden. Fremstillingen af kapitalismen i teoretisk reproduktion er kun kritikken af samme helt generelt og i samlet udstrækning. Hvad angår enkelte delområder og enkelte kategorier, dér er fremstillingen ikke nødvendigvis altid kritisk ligesom kritikken omvendt ikke altid er nedlagt i fremstilling. På forskellige områder og i forhold til forskellige kategorier er kritikmomentet endvidere af forskellig art.

Hvad angår det overordnede, at teorien er fremstilling og netop derigennem kritik af kapitalismen, bunder det dels i den erkendelse, at kapitalismen selv gennem sine modsætninger og indre splid producerer og formidler den praktiske kritik af sig selv, og dels i den videnskabelige nøgternhed, at der for den begribende tænkning ikke kan findes andre målestokke end genstanden selv. Udtrykt i den dialektiske logiks groveste og mest barbariske ABC tager fremstillingen sig således ud: den enhedsmæssige genstand viser sig ved nærmere betragtning at være differentieret ved væsentlige og konstitutive forskelle; disse forskelle viser sig at være modsætninger, disse modsætninger atter at være modsigelser; og over disse modsigelser vil genstanden enten atter finde forsoning i en ny differentieret enhed på højere niveau eller også vil den blive sprængt over de modsatte ekstremers skærpelse til absolut uforenelighed. Det eneste teorien behøver at foretage sig er den fuldstændig køligt registrerende

og forklarende fremstilling af denne genstandens egen processerende splid med sig selv.

Dette betyder selvfølgelig også mere konkret, at man i den immanentisk reproducerende fremstilling af kapitalismen ikke sidder inde med den »kritiske normativitet« a priori, hverken som noget der er fundet »ved siden af eller ganske uden for« genstanden, eller som noget der automatisk er sikret med det rene program, den rene intention om immanent fremstilling. Den virkeligt kritiske instans, som også bærer det overskridende potentiale og perspektiv, fremkommer i og af kapitalismen selv, i de praktiske modsigelsers faktiske bevægelser, deres praktiske udladninger i åbne konflikter og tvungne forsoninger. Følgelig opstår den kritiske »normativitet« i teorien også først på rette tid og sted i og gennem den konkrete fremstilling på basis af den konkrete forskning, den kritiske iagttagelse.

Den kritiske instans og subjektivitet i genstanden selv blev af Marx lokaliseret i lønarbejdet og dets affødte klassebestemmelse: arbejderklassen og begrebet om proletariatet som kollektivt subjekt. Her henter teorien sin referenceinstans og dermed sin »normativitet«. Med den immanent dialektiske totalitetsbetragtning og den kritisk-materialistiske begrebsætning af kapitalismens opkomst og udvikling er lønarbejdet og den af kapitalforholdet udspringende klassekamp udpeget som det afgørende og potentielt sprængende konfliktpunkt i kapitalismen.

Med den begrebslige blotlægning af lønarbejdets konstitutionsforhold og klassekampens reale udviklingsbetingelser og determinationer har teorien ikke blot fundet sin virkelige årsag og forudsætning, men også netop konkretiseret spændingsforholdet mellem dét som er og dét som bør være i genstanden selv. På den ene side går enhver selvstændig moraliserende kritik og normsætning her under i den rationelle begribelses immanente og rent registrerende kølighed. På den anden side mister teorien samtidig enhver karakter af forudsætningsløs og blot neutralt anskuende »objektiv Wissenschaft«. Teorien kan over den åbenbarede modsætning og kamp i kapitalismen ikke enhedsmæssigt og neutralt være den samlede kapitalismes, den samlede civilisations eller blot »tiden«s kritiske aflæggen regnskab for sig selv, men må nødvendigvis blive partisk. Teorien må indtage et proletarisk klassestandpunkt eller et borgerligt, kapitalistisk rationalitetsstandpunkt.

For at undgå misforståelser skal det her fremhæves, at teoriens partiskhed i forhold til de kapitalistiske produktions- og klasse modsætninger på ingen måde er et moralsk anliggende. Partiskhed er et objektivi vilkår for enhver teori - dét må være indlysende for enhver kritisk totalitetstænkning, der er i stand til ikke kun at reflektere sig selv overfor, men også i sit genstandsfelt. Teori er uundgåeligt og uden flugtmuligheder partisk i forhold til kapitalismens modsætninger - selv hvis den af skepticistisk usikkerhed eller borgerlig akademisk hov-

mod mener sig udenfor og hævet over sin genstand i den »rene anskuelse«s kontemplative »udvendighed«. Dette foranlediger ikke et spørgsmål om moral, men om konsekvent metode: kun med bevidstheden om partiskhedens uundgåelige nødvendighed kan teorien vinde en kritisk frihed til selv at fastlægge og udøve denne partiskhed i overensstemmelse med sig selv, herunder hæve sig ud over alle den moralske umiddelbarheds faldgruber af empirisme, spontanisme, dogmatik, voluntarisme, religiøsitet og andre irrationaliteter.

Den kritisk transcenderende »normativitet« i den immanent dialektiske betragtning af kapitalismen er altså forankret i den proletariske klasseidentifikation. Gennem den ganske kølige og af aprioriske forudsætninger uforstyrrede iagttagelse af kapitalismens opkomst og udvikling kommer de udbyttedes og undertrykte utilfredshed og kampe uundgåeligt frem i lyset som dén praktiske kritikinstans i genstanden selv, der gennem udvikling og modning kan hæve sig ud over det beståendes rammer og iværksætte en praktisk forandring. Referencen er her ikke den bestående klasse af lønarbejdere i dens momentant foreliggende, empiriske tilstand af resigneret og illusionsfyldt underkastelse under kapitalen. Standpunktet er ikke vulgært empiristisk, ikke arbejderistisk - misforstå endelig ikke. Men den kritiske reference er på basis af den teoretiske erkendelse af lønarbejdets nøglerolle i det kapitalistiske produktionsforhold *begrebet* om den proletariske arbejderbevæ-

gelse, som fra i dens elementære og objektive eksistens at være sat *af* og *i* kapitalismen modnes til kollektivt og subjektivt at rejse sig selvstændigt *overfor* kapitalismen i en praktisk tilintetgørende emancipationskamp *mod* kapitalismen.

Netop hér henter teorien sin »kritiske normativitet«. Netop i begrebet om den proletariske arbejderbevægelse, den praktisk-revolutionære massekamp, den kollektive klassesubjektivitet - kært barn har mange navne - finder teorien en kritikinstans immanent i sin genstand. En kritikinstans, som ud over at være i genstanden også gennem genstandens egen bevægelse udstyres med potentialer for praktisk at selvstændiggøre sig til at »stå ved siden af eller ganske udenfor« genstanden. Den eneste kritikinstans endelig, som overhovedet sidder inde med de nødvendige midler og kræfter til realistisk at vælte kapitalismen omkuld i frigørende retning.

4. Kritikken's grænser.

Ovenstående meget grove markering af en »normativitet« tilfredsstillende muligvis ikke NL/P's efterlysning af mere konkrete holdepunkter for en overskridende kritik. Og sandt nok er det som markering også kun titelbladet til et helt katalog af mere konkrete spørgsmål og problemer. Men når der nu helt generelt efterlyses orienteringspunkter og når det sker i en tid, hvor stadig flere akademiske marxister synes at tvivle på alt og selv give sig hen i orienteringsløsheden, så bliver selv det mest banale åbenbart en sang

værd. Den Marx'ske teori er ikke uden orientering, men rettet mod »proletariatets verdenshistoriske praksis«, og kun reflekteret i denne giver alle øvrige og mere detaljerede spørgsmål mening.

Hvad angår spørgsmålet om en nærmere »positivering«, om mere håndfaste referencepunkter for en overskridende kritik, så er der gode grunde til at være tilbageholdende.

Allerførst må vi med den marxske dialektik skelne strikt mellem »proletariatets revolutionære diktatur« og »det klasseløse kommunistiske samfund«, dvs. mellem de umiddelbart frigørende handlinger i den omvæltende proces og de frigjorte handlinger i fremtidens nye samfund. I systematisk forstand er denne skelnen hos Marx tematiseret som en forskel mellem »negationens negation« og »det absolut, på sig selv beroende positive«. Negationens negation er endnu som ophævende og bagudrettet bevægelse overvejende belastet netop af negativiteten, og en absolutering af dette moment vil følgelig være farligt bevarende. Det virkeligt positive begynder først, hvor negationens negation er forladt og hvor det positive udgår selvstændigt fra sine egne adækvate betingelser for sine egne mål.

Anvendt som ramme for diskussionen af frigørelsen og dens naturlige strækken sig ud i proletariatets diktatur og det klasseløse samfund gør denne logiske skelnen det klart, at der ikke bare - som i den ældre Marx' svage formulering - er tale om forskellig grad af fødselsmærker og restlevninger fra kapitalismen, men om direkte

forskellige rationaliteter. Og det bliver ligeledes klart, at det absolut positive, de egentlige »kommunistiske principper«, ligger fuldstændig uden for rækkevidde. Her gælder, hvad der også fremføres i »Karl Marx og den moderne verden«, at forestillingerne kun kan være spekulativt negative - som *fravær* af klasse- og standsforskelle, af udbygning og undertrykkelse, af stat og nationale grænser etc. Og funktionen af sådanne forestillinger ligger da heller ikke i den fremtid, som de peger på, men i det bestående og dets opløsningsproces.

Men er det så til gengæld ikke muligt og nødvendigt at reflektere nærmere over selve negationens negation, overgangstiden og de omvæltende og frigørende handlinger? Har ikke den russiske revolution og den spanske kollektivbevægelse bragt spørgsmålet om dét som bør være mere håndgribeligt ind i dét som har været og dermed dét som er? Har vi ikke historisk fået en række erfaringer, som må skrives til erfaringerne fra forrige århundrede og som sammen med disse må omsættes i mere konkrete »normsætninger« for »proletariatets revolutionære diktatur«?

Svaret må her blive et klart jo. De tabte revolutioner indeholder både positive og negative erfaringer, som må fastholdes og gøres gældende fremover. Til erfaringen om den revolutionære kommune er kommet erfaringerne med arbejdsrådene, de selvstændige og autentiske organer for den kollektive konstitution af det revolutionære klassesubjekt. Hvad angår spørgsmålet om magten, om pro-

letariatets demokratiske diktatur, om fagforeningernes og partiernes rolle, om produktions- og distributionsforhold, om udviklingsopgaver etc. etc. har den kapitalistiske historie leveret ganske betydelige erfaringer, som teorien må forarbejde.

Men selv her må den kritiske refleksion mane til omtanke og forsigtighed. De gjorte erfaringer er overvejende negative og deres budskab er at undgå gentagelser. Historien producerer et voksende katalog over hvad der *ikke* bør gøres, kun meget lidt om hvad der faktisk kan gøres. Ud over måske selve begrebet om arbejdsråd eller selvorganiserede revolutionære masseorganer er der igen positive holdpunkter. Erfaringerne bliver blot understregninger af helt almene formler, som allerede Marx gav, nemlig at arbejderne frigørelse kun kan være arbejderklassens eget værk og at arbejderne ikke bare kan overtage det bestående statsmaskineri, men nødvendigvis må destruere det. Erfaringerne kan konkretisere og illustrere disse principper, men de kan ikke omsættes i »normer« uden at blive skematisk formalisme.

Til alt dette kommer endelig det kritisk-materialistiske standpunkt, at frigørelsen ikke bliver iværksat af ideelle grunde, men af praktisk nødvendighed. Proletariatet eller den revolutionære massebevægelse griber ikke magten for at realisere ideer, hverken en umiddelbar omvæltningsplan eller abstrakte forestillinger om »kommunismen«. Konstitutionen overhovedet af en praktisk kollektivbevægelse, der selvstændiggør

sig overfor det borgerlige samfund og modnes i handlinger til at udøve et revolutionært diktatur, er en ganske konkret erfaringsdialektik over kampen for umiddelbare behov og interesser. Et sted i denne kamp spiller historisk akkumulerede erfaringer og teoretiske budskaber selvfølgelig en vis rolle. Men det kan være på et meget lille sted. Ingen teori og dermed heller ikke nogen særlig kritisk »normativitet« kan bevæge noget som helst, hvis det ikke allerede er i bevægelse og selv i færd med de opgaver, som teorien omhandler. Og selv her er teoriens rolle forsvindende, idet opgaven ofte først stiller sig samtidigt med midlerne til dens løsning og således gør resultaterne til en ren List der Vernunft, hvor den overskridende handling er udført før den er tænkt.

Nuvel - dette var blot en hastig reaktion på NL/P's krav om kritisk »normativitet« og deres for mig at

se uheldige formulering af dette krav. »Kritisk normativitet« må ikke føre til opgivelsen af dialektikken og den immanent kritiserende begrebslogik. Den immanente enhed og modsætning mellem dét som er og dét som bør være må fastholdes mod alle tendenser til at adskille det sammenhørende og genrejse typisk neo-kantianske og etisk socialistiske argumentationsbaner. Teorien hverken kan eller skal opfinde andre »kritiske normer« end dem, der opstår af og i kapitalismen selv og har kapitalismens praktiske overvindelse som nødvendig implikation og muligt perspektiv. Til gengæld skal teorien så også være konsekvent og forpligtiget på disse »normer«, når såvel den historiske erfaring som den teoretiske begrebsætning - trods alle nederlag og trods kapitalismens fortsatte modernisering - fortsat tilsiger dem som eneste udvej.